

рідному Почаєві. Про І.Й. Блюма не відомо нічого – на момент закриття ВДС він знаходився у Ленінграді і, на думку керуючого єпархією, більше у Луцьк не збирався повертатися. Священик Никодим Єрмолатій виїхав з Волині і став настоятелем одного із храмів Воронежа. Ігумен Феодосій (Дикун) виявився єдиним із викладачів ВДС, хто після її злиття із ОДС переїхав в Одесу, де продовжив викладацьку роботу. Через два роки він став ректором Одеської духовної семінарії, а ще через рік – єпископом.

Отже, закриття Волинської духовної семінарії готувалося декілька років, протягом яких органи влади планомірно звужували її матеріальну базу та зривали вступні кампанії. Формально ВДС припинила діяльність через рішення Священного Синоду Руської Православної Церкви про її злиття із Одеською семінарією, однак це рішення було ухвалене через тиск влади.

1. Державний архів Волинської області – Ф. Р-393, оп. 2, спр. 14, арк. 128.

2. Державний архів Волинської області – Ф. Р-393, оп. 3, спр. 23, арк. 187.

3. Державний архів Волинської області – Ф. Р-393, оп. 2, спр. 89, арк. 7.

4. Державний архів Волинської області – Ф. Р-393, оп. 2, спр. 100, арк. 167.

5. Державний архів Волинської області – Ф. Р-393, оп. 2, спр. 104, арк. 5-16.

6. Державний архів Волинської області – Ф. Р-393, оп. 3, спр. 30, арк. 78.

7. Архів ВДС – Переписка з абітурієнтами щодо умов вступу у ВДС.

8. Державний архів Волинської області – Ф. Р-393, оп. 3, спр. 30, арк. 74-75.

9. Державний архів Волинської області – Ф. Р-393, оп. 2, спр. 103, арк. 128-129.

10. Державний архів Волинської області – Ф. Р-393, оп. 2, спр. 103, арк. 142-144.

11. Державний архів Волинської області – Ф. Р-393, оп. 2, спр. 103, арк. 140.

12. Прот. П. Володек. У роки хрущовських гонінь претензій до студентів і викладачів Духовної семінарії не мало тільки похоронне бюро / Прот. П. Володек // Офіційний вісник УПЦ. – К., 2006. – № 58. – С. 43-46.

Дмитро ХОМІЧ (Луцьк)

ПОЛЬСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ І ФРАНКО-РОСІЙСЬКА ВІЙНА 1812 РОКУ

Вже найперші чутки про можливість нападу Наполеона на Російську імперію викликали жваву реакцію населення Волинської губернії, доволі різношерстого за своїм соціальними та етноконфесійним складом. Відверто пронаполеонівську позицію зайняла місцева польська шляхта, яка, за словами французького дипломата П. Парандьє, в межах волинського краю «лишень одна користала з усіх переваг політичної та громадянської свободи, становлячи певне корпоративне об'єднання» [1, 287]. Власне, антиросійські настрої поляків напередодні та безпосередньо під час війни 1812 р. не були великим секретом як для сучасників тих подій, так і для пізніших поколінь.

Наполігши на утворенні Варшавського герцогства, що було передбачено окремим пунктом Тільзитського договору 1807 р., Наполеон «вбив відразу трьох зайців»: отримав нового, беззаперечно відданого йому, союзника, що у перспективі давало можливість чисельного поповнення та матеріального забезпечення «Великої армії» за рахунок поляків; створив додаткові проблеми керівництву Російської імперії, внісши вагому лепту у дестабілізацію внутрішнього становища її західного пограниччя, особливо колишніх земель Речі Посполитої, змусивши Олександра I шукати власні шляхи вирішення «польської проблеми»; отримав постійний важіль впливу на союзна Австрію, для якої відновлення самостійної Польщі означало втрату Галичини, що аж ніяк не влаштовувало віденський двір. Поляки, окрилені обіцянками Наполеона, який навіть назвав кампанію проти Росії «Другою польською війною», мріяли про відновлення своєї держави у політичних кордонах до подій 1775 р., тому «звільненню» Волині та всього Правобережжя від російського панування надавалось велике значення.

Із огляду на вище зазначене, зовсім не дивним є той факт, що в число головних джерел інформації, які формували уявлення Наполеона і його оточення про ситуацію в західних регіонах Російської імперії, входили донесення польських інформаторів. На сьогодні збереглося близько двох десятків так званих «меморандумів» (аналітичних оглядів) польських авторів, що стосувались волинських земель напередодні нападу Наполеона на Російську імперію: «меморандум» Ю. Вибіцького від листопада 1806 р., А. Сапєги з кін. 1806 р., А. Городиського від 18 лютого 1807 р., Ю. Неймана від 12 лютого 1807 р., Г. Коллонтая з червня 1808 р., одинадцять «меморандумів» М. Сокольницького періоду 1811 – поч. 1812 рр., Т. Морського

вже у період війни 1812 р. та «меморандуми» створених за наказом Наполеона Урядової комісії та Генеральної конфедерації Польського королівства [2, 154].

На основі донесень своїх польських резидентів французьке командування сформувало певний комплекс уявлень про південно-західне пограниччя Росії. Було вірно визначено приблизну чисельність волинського населення (один мільйон шістдесят п'ять тисяч осіб); як структурний феномен Волині було названо незначну кількість міських центрів і переважання у регіоні невеликих містечок – значними міськими осередками краю було визначено Луцьк (4-5 тис. жителів), Острог (4-5 тис. жителів) та Заслав (7-8 тис. жителів), єдиним «справжнім» містом вважався «добре збудований Бердичів» [2, 157].

Також було охарактеризовано соціальну структуру, етнічний та релігійний склад населення Волинської губернії. У польських «меморандумах» Волинь зображувалася як «колиска магнатерії Речі Посполитої» [1, 337], а місцевій шляхті, котра палко бажала скинути «російське ярмо», достатньо було лише «почути слово Батьківщина, промовлене з уст Його Величності імператора [2, 160]», щоб підняти повстання, яке мали підтримати і місцеві селяни-«русини», тобто українці, що потерпали як від економічного визиску російської влади, так і від політики віронетерпимості у плані частих утисків греко-католицької церкви з боку православного кліру, офіційно підтримуваного державою.

Міхал Сокольніцький у своєму «меморандумі» під назвою «Погляд на Волинь, що містить нарис шляху, яким зможе рухатись цією провінцією військовий корпус від Замостя або Рубешова понад Бугом до Києва» навіть назвав головні етапи можливого просування наполеонівських військ по території Волинської губернії: від р. Західний Буг до Стиру із захопленням Луцька; від р. Стир до р. Горинь та оволодіння Рівним, Острогом та Дубно; від р. Горинь до р. Случ із кінцевою точкою у містечках Полонне, Славута, Звягель та Корець; переправа через р. Тетерів і захоплення Житомира; похід на Київ через р. Ірпінь і містечка Біла Церква та Васильків [1, 315].

У великій мірі, саме на основі патріотичних заяв поляків у наполеонівського командування сформувалися стійкі уявлення про нібито існуючі у населення Правобережжя, куди у рівній мірі відносились Волинь, Поділля та Київщина – «*des provinces meridionales de la Pologne*», «південні провінції Польщі» [1, 303] – симпатії до Франції та до особи самого Бонапарта. Один із таємних агентів на території Волині повідомляв, що «населення на Волині все охоплене антимосковським настроєм, жителі палять магазини і державні установи в Острозі, Володимирі, Бердичеві» [1, 304]. У інструкції для свого представника у Варшаві Домініку Дюфору де Прадту від 18 травня 1812 року Наполеон вказував, що «повстанці на Волині мають поставити російські війська в те положення, в якому була французька армія в Іспанії та республіканська під час Вандеї» [1, 304].

Не особливо хвилюючись за потребу надання французам по-справжньому корисної практичної інформації (показовим є момент, коли вже у ході військових дій на Волині австрійський генерал Штуттергейм скаржився на цілковиту відсутність топографічних карт місцевості і єдиним виходом із такої ситуації був наказ «штабним офіцерам знімати на місці плани доріг, якими вони просувалися вглиб ворожої та незнаної території» [8, 125]), польська інтелігенція зосереджувала основну увагу на тезі про «*limites naturales*» – «природні кордони» поширення польської державності, куди ретроспективно входили і волинські землі. Так, у своєму меморандумі «Кілька спостережень про Польщу, якщо Наполеонові Великому буде до вподоби її відновити» Ю. Вибицький підкреслював, що «Дніпро, або Борисфен, видається природним кордоном» [2, 162] Польської держави. Розвивав подібні думки і М. Сокольніцький у своєму меморандумі «Оцінка постійних і активних сил, які може надати Польща в її цілості», пропонуючи Наполеонові надати Польщі в якості її східної межі «природний кордон, яким є течія Дніпра та Двіни» [1, 164]. Ще наприкінці 1806 р. Наполеон ознайомився з меморандумом «Загальні ідеї щодо статистики Польщі», автором якого був князь А. Сапега, котрий, відтворюючи образ колись могутньої Речі Посполитої, наголошував, що «кордони цієї держави були досконало визначені самою природою», в тому числі і на сході, де «Дніпро, або Борисфен, як і майже непрохідні болота, відокремлюють нас від Московії, і саме з цих кордонів наші пращури намагалися вибити московитів» [1, 165].

Не зважаючи на численні звернення й прохання польських політичних і військових діячів, активні бойові дії на території південно-західного краю Російської імперії не входили у плани самого Бонапарта, котрий не хотів розпорошувати свої сили на головному, московському напрямі. Тому масштабна військова операція на території Правобережжя, де був «слабкий бік неприятеля, якому до цього часу тільки величезними зусиллями вдавалось стримувати від повстання місцеве населення» [10, 57], так і не відбулася, як і не була реалізована потужна «диверсія в напрямку Києва, що могла мати вирішальне значення на хід всієї кампанії» [10, 71]. Єдине, на що згодився Наполеон – це формування нової польської дивізії, яка хоча і мала за головне завдання оборону Варшавського герцогства, однак за необхідності

мала взяти участь у наступальних бойових діях проти розташованої на Волині 3-ї Обсерваційної армії. Комплектуванням нової військової одиниці (яка згодом отримала назву «Надбужанська дивізія») займався польський дивізійний генерал А. Косинський (1769-1823 рр.), який в офіційних документах тої доби претензійно називав себе не інакше як «com-dtenchefsurleBug», тобто «головний командир на р. Буг» [9, 223].

Треба зауважити, що спільна неприязнь до російської влади не означала повну тотожність сподівань, пов'язаних з особою французького імператора, та практичних дій польської шляхти Волинської губернії та Варшавського герцогства. Наріжним каменем у розбіжностях польської еліти було питання скасування кріпацтва та надання непольському населенню ряду особистих прав та свобод. Відомий польський діяч, доля якого була тісно пов'язана із Волинню – Г. Коллонтай, заявляв про те, що «південні краї Польщі були дещо збентежені конституційними нововведеннями у Варшавському герцогстві», а саме «звільненням селян, військовою повинністю та поспішним впровадженням Кодексу Наполеона» [1, 311].

Французький дипломат Ф. д'Обернон, вивчаючи соціальні настрої мешканців південно-західного пограниччя Російської імперії вже під час франко-російської війни, взагалі не завагався звернути увагу свого керівництва на те, що «в міру віддалення від кордонів Німеччини відбувається значна зміна звичаїв і моралі; наприклад, скасування рабства, яке було прийнято у Кракові, Познані та Варшаві як сприятливий захід для розквіту і майбуття Польщі, не зустріне такого самого схвалення з боку мешканців Наддніпрянщини і Волині» [1, 189]. Саме тому повстання на Волині, у якому були твердо переконані автори польських «меморандумів» і на яке так очікували французькі урядовці, так і не відбулося. За словами відомого польського дослідника війни 1812 р. М. Кукеля «повсюди, на всьому просторі польських володінь Росії, питання про повстання ускладнювалось питанням соціальним – шляхта, яка була носієм патріотичного духу, боялася ліквідації панщини, і це стримувало вияв її патріотичних почуттів» [9, 309]. Простіше кажучи, шляхта Волинської губернії хоча і підтримувала ідею відродження Речі Посполитої та цілком лояльно сприйняла прихід наполеонівських військ, однак воліла уникати безпосередньої участі в війні, обмежуючись словесною підтримкою й мінімальною матеріальною допомогою. Не дивно, що обіцянки авторів «меморандумів» про організацію на території Волинської губернії потужного антиросійського повстання та мова про Волинь як базу якісного матеріального та чисельного забезпечення наполеонівських військ не мали реальної основи. Можна погодитись із А. Сорелем, який писав, що «Наполеон мріяв знайти Литву озброєною, російську Польщу – повсталою. Та він застав їх спраглими надії, захопленими мріями про свободу, та, водночас, стриманими і нерішучими: магнати остерігались за свої маєтності і мало вірили французьким обіцянкам» [1, 314].

Під час нетривалої окупації австро-польсько-саксонськими військами Володимирського, Ковельського, Любомльського та частини Луцького і Дубенського повітів Волинської губернії, зазнали фіаско і спроби наполеонівського командування сформувати на Волині для боротьби із росіянами численні загони добровольців та поповнити власні війська за рахунок місцевих мешканців. Не чекаючи приїзду до Волині спеціально призначеного французьким командуванням для вербування добровольців графа Т. Морського, який навіть займав спеціальну посаду «імперського комісара-організатора у провінціях Поділля, Волинь та Україна» [3, 158], у середині серпня 1812 р. варшавський військовий комендант Варшави А. Дютаї відправив до Ковельського і Володимирського повітів «стільки польських офіцерів, скільки це було можливо, щоб сформувати керівні кадри та підтримати повстання у Волині» [1, 461]. За рекомендацією Ю.-Б. Маре, цю групу очолив уродженець Волині бригадний генерал Л. Кропінський, якому було наказано «організувати збройну силу й активізувати повстання». Для цього рекомендувалось вербувати охочих молодих людей з-поміж місцевої шляхти та надавати їм звання не вище капітана [1, 465].

Із закликом до населення Волинської губернії «взятися до зброї і допомогти великому герою Наполеону вибороти незалежність у двобої з московськими варварами» [8, 192] звернувся і командуючий польськими військами в регіоні генерал А. Косинський. Однак, успіхи організаторів пронаполеонівськиналаштованих народних загонів були більш ніж скромними: своє бажання вступити до сформованих частин висловили хіба що кілька десятків осіб, а сам Л. Кропінський був змушений визнати, що за три тижні його перебування у м. Володимирі до нього приєдналися лише двоє захоплених романтичними ідеями братів: Домінік і Модест Стецькі, які привели з собою до сотні озброєних кріпаків [1, 371]. Саме тому можна зробити висновок, що далі «zelepatriotique» – «патріотичного пориву» (із захопленням описуючи вступ польських вояків до Володимир-Волинського, один із солдатів А. Косинського зазначав: «Тут всі нас зустрічають радісними вигуками, які хоча б частково винагороджують нас, солдат, за труднощі, нероздільні із війною. Духовенство благословило нашу зброю. Магістрат і цехові старшини, несучи свої знамена, зустріли нас хлібом-сіллю. Навіть євреї, яких у Бресті абсолютно справедливо

підозрювали у зраді, тут, у Володимирі, навпаки, з радістю пропонували солдатам все, що би вони не вимагали. Невдовзі з'їхались навколишні поміщики. Ввечері жителі запалили неперевершену ілюмінацію і щиро пригощали своїх співвітчизників. У кожному домі було свято, всі демонстрували однакові патріотичні почуття» [9, 327]) – у середовищі волинської шляхти справа не пішла.

Найбільш значною подією в протистоянні польської шляхти із російською владою на території Волинської губернії стала серія народних заворушень на початку липня 1812 р. в м. Овруч Житомирського повіту. Основою зацікавлення російського командування щодо ситуації в Овручі став лист відставного ротмістра Захарішевича до овруцького городничого Фонпінгагена від 12 (24) червня, де, зокрема, були і такі рядки: «На милість Бога, надішліть сюди під якимось із приводів солдата, який би супроводжував мене у Чорнобиль, оскільки розмови моїх селян дуже неприємні для мене, так що я побоююсь виїзджати без можливих нападів з їх боку» [7, 207]. Уже 15 (27) червня генерал-майор Ертель рапортував О. П. Тормасову «на предмет хвилювань обивателів Овруцького повіту», де зокрема йшлося про те, що «хвилювання посилюються, які тим небезпечніше можуть бути, що приходять утамтешній край полонені» [4, 230]. Виходячи із рапортів овруцьких чиновників, Ф. Ф. Ертель прийшов до логічного висновку, що «потрібно мати в Овруцькому повіті військову команду з кавалерії і піхоти, створену як для попередження злих намірів, так і для збереження належного порядку» [4, 231].

Реакція російського командування на народні «хвилювання» не змусила себе довго чекати – 1 (13) липня через р. Прип'ять переправився загін із складу 3-го Бузького козачого полку під командуванням підполковника М. О. Кленовського, який отримав наказ «слідувати форсованим маршем прямо в Овруцький повіт і, прибувши туди, прийняти необхідні заходи для припинення хвилювань, спробувавши спочатку у мирний спосіб заспокоїти заколотників, але якщо це не матиме належного впливу, тоді досягати поставленої мети військовою силою рукою, схопивши зачинателів неспокою і надіслати їх із надійним караулом у Мозир» [4, 320].

Четвертого (шістнадцятого) липня, без жодного опору, гренадери вступили в Овруч, де командир загону заарештував місцевого поміщика В. Прушинського, який «провокував на бунт шляхтичів», решта учасників заворушень просто розбіглись по околицях. Протягом двох тижнів порядок у регіоні був повністю відновлений, а М. О. Кленовський наприкінці липня 1812 р. доповідав: «В Овручі хоча тепер все спокійно, але Волинський цивільний губернатор і генерал-лейтенант Сакен пишуть мені, щоб я залишив тут команди для зберігання спокою» [4, 321].

Заворушення в Овручі, що жодним чином не мали характеру повноцінного збройного виступу, були придушені в результаті швидких та ефективних дій російської армії. Однак вражає той факт, що на території Волинської губернії під час війни 1812 року більше не було зафіксовано навіть подібних, в'ялих та малоефективних, дій польської шляхти.

Під час нетривалого перебування наполеонівських військ на волинських землях окремі представники польського населення губернії проявили себе як грабіжники та мародери. Користуючись фактичною відсутністю контролю, поляки нищили і грабували колишнє майно місцевих російських поміщиків, котрі подалі від незгод війни виїхали у більш спокійні місця – так, волинський єпископ Даниїл у посланні до Святійшого Синоду зазначав, що поляки «не тільки перейшли на бік ворога і разом із ним брали участь у грабежах та руйнуваннях, але й навіть перевершили його у жорстокості» [6, 77].

Із Володимирського храму Успіння Пресвятої Богородиці поляками було вкрадено весь церковний посуд: «Все церковне срібне начиння й інші речі: гробницю, 5 чаш, 5 дискосів, 1 тарілка, чашок дві на вино і миро, підсвічники два і підвіски тридцять сім штук; вага всього срібла 27 фунтів» [6, 88]. Конфісковано було і гроші з соборної каси, які за наказом генерала А. Косинського та коменданта Володимир-Волинського польського шляхтича В. Пшецишевського відправились панам Пречесам, Вижгам, Стецьким і Пригоцьким у їх казначейське управління під керівництвом місцевого магната О. Жуковського [4, 401].

Особливо дісталось від поляків представникам волинського православного духовенства. Із вступом польських військ до Володимир-Волинського було заарештовано протоієрея В. Малевського і всіх місцевих православних церковнослужителів [4, 489]. Окрім того, за свідченнями єпископа Даниїла, були заарештовані і відправлені до Любліна настоятель Успенської церкви Володимирського Духовного правління колезький реєстратор Г. Занозовський, благочинний Володимирського повіту священник с. Мишів П. Климович, священник с. Воротнів С. Боговський, благочинний Луцького повіту священник с. Бискупичі І. Кондратович, священник с. Садова В. Жуковський та диякони: з Бискупич – І. Патрикеевич та з Садового – Л. Савицький. Тяжкі побої були нанесені наміснику ієрею м. Лобанівки Дубенського повіту С. Шавловському «з різними знущаннями від ворожих військовослужбовців» [6, 123].

Відомо також, що священник с. Куполь Луцького повіту І. Малитинський був побитий місцевим

поміщиком Д.Целецьким, який приговорював: «Я тепер тобі і керівник, і архієрей, і імператор» [5, 134] і змусив того тягнути на собі карету, подаровану саксонському генералу Реньє. Під час поїздки протоєрея В. Ціхоцького зі своєю дружиною, вдовою священика Фігурського і пономером села Залужжя М. Жельгевичем, на них напав поміщик О. Перетякович, який «перекинув підводу в яр, намагався бити жінок, ганявся за ними, бив паламаря Жельгевича, спочатку рукою, а потім батою, завдав йому 35 ударів, приговорюючи такі слова: «Ми вам усім духовним у скорому часі будемо обрізувати бороди» [6, 124].

Парадоксально, але незважаючи на пронаполеонівські погляди і часті прояви насильства, польська шляхта Волинської губернії по закінченню війни 1812 р. не понесла жодного покарання з боку російської влади. Згідно положень маніфесту імператора Олександра I від 12 (24) грудня 1812 р. полякам, які у 1812 р. підтримували французів, була дарована амністія.

Під час війни 1812 р. польське населення Волинської губернії, у більшості своїй, займало пронаполеонівську позицію, ототожнюючи перемогу французів над росіянами із політичним відродженням Речі Посполитої. У той же час, відстоюючи власні меркантильні інтереси, волинська шляхта обмежилась антиросійською полемікою, відсторонившись від реалізації профранцузького повстання на Волині.

1. Ададуров В. В. «Наполеоніда» на Сході Європи: Уявлення, проекти та діяльність уряду Франції щодо південно-західних окраїн Російської імперії на початку XIX ст. / В. В. Ададуров. – Львів : Видавництво Українського Католицького університету, 2007. – 560 с.

2. Ададуров В. В. Меморандуми польських авторів початку XIX століття як джерело уявлень уряду Наполеона I стосовно південно-західних окраїн Російської імперії. / В. В. Ададуров. // Український історичний журнал. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2008. – № 2. – С. 154-170.

3. Ададуров В. В. Призначення Наполеоном I «імперського комісара-організатора у провінціях Поділля, Волинь й Україна» і діяльність на цій посаді графа Тадеуша Морського // Український археографічний щорічник. – К. : Наука, 2007. – С. 154-175.

4. Ахлестышев Д. П. Двенадцатый год. Исторические документы собственной канцелярии главнокомандующего 3-ю Западной армией ген. От кавалерии А. П. Тормасова / Д. П. Ахлестышев. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1912. – 722 с.

5. Левицкий О. И. Союзники Наполеона на Волыни в 1812 г. / О. И. Левицкий. // Киевская Старина. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1894. – С. 134-135.

6. Мельникова Л. В. Русская Православная Церковь в Отечественной войне 1812 года. // Л. В. Мельникова. – М. : Изд. Сретенского монастыря, 2002. – 214 с.

7. Отечественная война 1812 года. Отдел I. Переписка русских правительственных лиц и учреждений. Боевые действия в 1812 году. (Журналы военных действий и переписки – июнь-декабрь). – СПб. : Тип. «Бережливость», 1911. – Том XVII. – 380 с.

8. Kukiel M. Dzieje wojska polskiego w dobie napoleońskiej 1795-1815 / M. Kukiel. – Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1920. – Т. 2. – 255 с.

9. Kukiel M. Wojna roku 1812. / Kukiel M. – Krakow : Wydawnictwo ksiezy Jezuitow, 1937. – 447 s.

10. Rembowski A. Konfederacja Generalna i pospolite ruszenie w roky 1812 / R. Rembowski. – Poznan : Wydawnictwo ksiezy Jezuitow, 1934. – 128 s.

Петро ХОМИЧ (Маневичі)

ОБЕРЕГИ ВОЛИНСЬКОГО ПОЛІССЯ

Обереги – це давні добрі символи. З їхньою допомогою народ зберігає свою родовідну пам'ять, історію, культуру.

Оберегів в українського народу дуже багато, але спільним у них є те, що вони тримаються на сильній людській вірі, вони залишаються в душах людей, котрі щиро вірять в їхню надприродну силу.

Глибокий символізм для слов'ян мала Берегиня (Оберега, Велика Богиня), Берегиня яка зображувалась у вигляді жінки з піднятими вгору руками, – охоронниця домашнього вогнища, захисниця від напастей і повелителька людських дол. має глибокий символізм, вона була доброю «хатньою» богинею, матір'ю-рожанкою, оберігала житло, малих дітей, добробут родини. Відголосок про неї знаходимо у словах «оберігати», «обереги». Берегиня вважалася володаркою не тільки неба, але і всієї природи, господинею небесних вод, від якої залежала родючість. Люди малювали її зображення на стінах оселі, вишивали, ліпили з глини. Дерево життя – символ і атрибут Берегині, часто ці символи взаємозамінюють